

VJERUJEM U BOGA OCA

ĐURO ZALAR

Kaptol 29, 41000 Zagreb

Izveštaj sa znanstvenog skupa

Priljeno 9. 5. 1995.

UDK 238.1

Sažetak

Uovome radu, u dva dijela, autor prikazuje dio Katekizma Katoličke crkve (br. 198-421) koji izlaže članak Apostolskog vjerovanja: "Vjerujem u Boga, Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje."

Prvi dio, s naslovom "Bog, Otac Svemogući", govori u prvom redu o Otajstvu Boga. On jedan i jedincati, on je Trojedin Bog: Otac i Sin i Duh Sveti. On je u sebi neizmjerljivo savršen i blažen. Objavio se kao živi Bog povijesti.

U drugom dijelu, koji nosi naslov "Bog - Stvoritelj neba i zemlje", izloženo je djelo stvaranja kao veliki moment priopćavanja blaženog života Presvetog Trojstva. Bog je stvorio anđele, vidljivi svijet i čovjeka kao vrhunac svog stvarateljskog djela.

Autor pokazuje da Katekizam ima trinitarnu strukturu izlaganja, te da posebno naglašava povezanost stvaranja s otkupljenjem i posvećenjem. Na kraju zaključuje, da je Katekizam ustvari "kateheza za katehete" i da bi mu katehete tako trebali pristupiti.

"Vjerujem u Boga Oca" - tako glasi naslov našeg predavanja. Ono obuhvaća dio Katekizma Katoličke crkve¹ koji se nalazi u drugom odsjeku prvog dijela. Taj drugi odsjek, s naslovom "Ispovijest kršćanske vjere" (br. 185-1065),² sadrži tumačenje Vjerovanja. U skladu s njegovom trinitarnom strukturom izlaganje Vjerovanja je podijeljeno u tri poglavlja: prvo, "Vjerujem u Boga Oca" (br. 198-421); drugo, "Vjerujem u Isusa Krista jedinorođenoga Sina Božjega" (br. 422-682); i treće poglavlje, "Vjerujem u Duha Svetoga" (br. 683-1065). Naš dio jest upravo to prvo poglavlje, tumačenje početka Vjerovanja o Bogu Ocu.

Prije nego će započeti tumačenje Vjerovanja Katekizam govori o značenju raznih oblika vjerovanja ili simbola vjere u životu Crkve (br. 185-197). Posebno mjesto dodjeljuje Apostolskom i Nicejsko-carijgradskom vjerovanju. Ovo prvo, nazvano

tako jer se smatra "vjernim sažetkom apostolske vjere" (br. 194), zapravo je drevni krsni simbol Rimske crkve. Nicejsko-carijgradsko ili Veliko vjerovanje, nastalo na velikim koncilima u Niceji (325. god.) i u Carigradu (381. god.), danas je zajedničko svim velikim Crkvama na Istoku i Zapadu.

Katekizam ističe da je simbol vjere ponajprije *krsni* simbol. Kako se krštenje dijeli "u ime Oca i Sina i Duha Svetoga" (Mt 28,19), vjerske istine potvrđene na krštenju, raščlanjene su na temelju njihovog odnosa prema trima osobama Presvetog Trojstva. Katekizam o tome donosi u Proslavu dojmljivu formulaciju: "Simbol vjere

¹ *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb, Hrvatska biskupska konferencija/Glas Koncila, 1994.

² Kod citiranja iz *Katekizma Katoličke crkve* navodit ćemo broj iz kojega je uzet citat, npr.: br. 185.

sažimlje darove kojima Bog čovjeka dariva kao Tvorac svega dobra, kao Otkupitelj, kao Posvetitelj, i raspoređuje ih oko "tri poglavita stavka" našega krštenja, to jest vjeru /sic!/ u jednoga Boga: Oca Svemogućega, Stvoritelja; i u Isusa Krista, njegova Sina, našega Gospodina i Spasitelja; i u Duha Svetoga, u Svetoj Crkvi" (br. 14).

Katekizam u svojem izlaganju slijedi Apostolsko vjerovanje s time da to izlaganje na nekim mjestima dopunjuje pozivanjem na Nicejsko-carigradsko vjerovanje. Zanimljivo je spomenuti da njemački "Katolički katekizam za odrasle"³ iz 1985. svoje izlaganje temelji na Velikom vjerovanju. U katekizmu "Snagom Duha" imamo tumačenje Apostolskog vjerovanja.⁴

Na početku nam se postavlja pitanje o tome koji bi karakter trebalo imati ovo izlaganje. U Proslovu Katekizma je istaknuto, da je njegovo težište u "doktrinarnom izlaganju" (br. 23). I dalje: Katekizmom "se želi pomoći da se produbi poznavanje vjere" (br. 23). Odatle možemo izvesti zaključak. Poslužit ćemo se formulacijom koju je u jednom predavanju dao glavni tajnik Redakcije Katekizma, biskup Christoph Schönborn: Katekizam želi biti ponajprije "kateheza za katehete".⁵ U tom je smislu određen karakter našeg izlaganja. Ono se treba usredotočiti na sâm sadržaj. Nastojat ćemo ga posredovati u njegovim glavnim idejama, otkrivati misli vodilje, povesti čitatelja u produbljivanje teksta i potaknuti ga na njegov daljnji studij.

Navedeni početak Vjerovanja, koji je predmet našeg izlaganja, u punom tekstu glasi: "Vjerujem u Boga Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje" (br. 198). Pojam za pojmom, Katekizam ga izlaže u sedam stavaka. Naše će izlaganje teći tim istim redom. Ipak smo unijeli jednu promjenu. Naslove tih stavaka djelomično smo izmijenili želeći tim promjenama što primjerenije izreći sadržaj.

Izlaganje smo podijelili u dva dijela. U prvom, s naslovom "Bog, Otac Svemogućić", govorit ćemo o živome Bogu povijesti, o Otajstvu Presvetog Trojstva i o Ocu Svemogućemu. U drugom pak dijelu, koji ima naslov "Bog - Stvoritelj neba i zemlje",

obradit ćemo teme: Bog Stvoritelj; stvaranje anđela, vidljivoga svijeta i čovjeka; porijeklo zla u svijetu.

I. BOG, OTAC SVEMOGUĆI

1. Živi Bog povijesti

Odabrani naslov "Živi Bog povijesti" naznačuje sadržaj koji Katekizam na početku svog izlaganja "Vjerovanja" izriče o Bogu (br. 199-231). Taj govor o Bogu, koji se uglavnom naslanja na Bibliju, odvija se u tri dijela. Prvi je afirmacija Božje opstojnosti i njegove jedincatosti; drugi je tumačenje objave Božjeg imena Mojsiju (*Iz* 3,1-15) i na kraju treći dio razlaže da je Bog Istina i Ljubav.

1. Kao polazište svog izlaganja Katekizam uzima početak Apostolskog vjerovanja: "Vjerujem u Boga." Ova izjava znači ispovijedanje vjere u opstojnost Božju: kršćani vjeruju da Bog jest. Ta prva izjava "ujedno je i najtemeljnija" (br. 199). Na njoj se temelje sve ostale izjave Vjerovanja.

Uz izrečenu opstojnost Božju vezan je drugi bitni aspekt govora o Bogu. "Vjerujem u jednoga Boga" - tako počinje Nicejsko-carigradsko vjerovanje. Ono time izriče jedincatost Božju. Ispovijedanje te jedincatosti "nerazdvojivo je od ispovijedanja Božje opstojnosti i isto je tako temeljno. Bog je Jedini: samo je jedan Bog" (br. 200).

Ove tvrdnje Katekizam potkrjepljuje starozavjetnom objavom: "Čuj, Izraele! Gospodin je naš Bog, Gospodin je jedan!" (*Pnz* 6,4). Bog poziva Izraela i sve narode "da se obrate njemu, Jedinome: 'Obratite se k meni da se spasite, svi krajevi zemlje, jer ja sam Bog i nema drugoga' (*Iz* 45,22)" (br.

³ *Katholischer Erwachsenen-Katechismus. Das Glaubensbekenntnis der Kirche*, Kevelaer, Verlag Butzon & Becker i dr., 1989.

⁴ *Snagom Duha. Uvođenje u vjeru i život kršćanske zajednice. Priprava za sakrament potvrde (krizmu)*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1977, str. 186-211.

⁵ Christoph SCHÖNBORN, *Kurze Einführung in die vier Teile des Katechismus*, u: Joseph RATZINGER - Christoph SCHÖNBORN, *Kleine Hinführung zum Katechismus der katholischen Kirche*, München, Verlag Neue Stadt, 1993, str. 59-94, ovdje str. 94.

201). I sâm Isus potvrđuje da je Bog “jedini Gospodin” (*usp. Mk 12,29*).

2. Katekizam posebno naglašava značenje imena u Bibliji. Ono nije tek šifra za prepoznavanje nego izriče bit, osobnu istovjetnost i smisao vlastitog života. “Otkriti svoje ime znači saopćiti se drugima, na neki način dati samoga sebe učinivši se pristupačnim, sposobnim biti dublje upoznat i osobno imenovan” (br. 203). Gledano u toj perspektivi, Bog nije bezimena sila; i on ima svoje ime. Među imenima pod kojima se Bog objavljivao Izraelu Katekizam smatra temeljnim objavu imena Mojsiju u bogoočitovanju gorućeg grma (*Izl 3,1-15*). Božji odgovor na Mojsijevo pitanje Bogu o njegovom imenu glasi: “Ja sam onaj koji jest” ili “Ja sam onaj koji jesam” ili također “Jesam koji jesam”. To je ime “tajnovito kao što je i sâm Bog tajna. Ono je u isti mah objavljeno ime i kao uskrata imena; i upravo time ono najbolje izriče Božju zbilju, ono što je beskrajno iznad svega što možemo shvatiti ili izreći: on je ‘skriveni Bog’ (*Izl 45,15*), ime mu je neizrecivo, a ujedno je Bog koji se približava ljudima” (br. 206).

Katekizam nadalje ističe, da je taj Bog, koji se objavljuje Mojsiju Bog otaca, Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi, Bog koji ih je pozvao i vodio. “Objavljujući svoje ime ‘Ja jesam’ Bog se objavljuje kao Bog koji je uvijek tu, prisutan uza svoj narod da ga spasi” (br. 207). Prema Izraelu, koji se zbog svoje grešne nevjernosti odvrća od njega, Bog izražava svoju vjernost. On je “Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću” (*Izl 34,5-6*). Objavljeni Bog je živi Bog Izraelove povijesti.

U povijesnim razmatranjima Božjeg imena “Ja sam onaj koji jesam” Katekizam vidi izražene metafizičke rezonancije. Tako su prijevod Sedamdesetorice, a zatim i crkvena Predaja božansko ime shvaćali u tom smislu da je Bog “punina bitka i svakog savršenstva, bez početka i bez kraja” (br. 213). To bi u odnosu na naznačeno bogatstvo Božjeg imena - kao živog Boga povijesti, kao Boga uvijek prisutnog Izraelu - bilo njeno osiromašenje.

3. Pozivanjem na Bibliju Katekizam želi pokazati kako je moguće nadići to suženo poimanje Boga samo kao bitka, Boga samo za sebe. Njega treba gledati i kao istinu i Ljubav. “Bog, ‘Onaj koji jest’, objavio se Izraelu kao onaj koji je ‘bogat ljubavlju i vjernošću’ (*Izl 34,6*). Ta dva pojma na zgusnut način izražavaju bogatstvo božanskog imena. U svim svojim djelima Bog pokazuje svoju dobrohotnost, svoju dobrotu, svoju milost, svoju ljubav; ali i svoju pouzdanost, svoju postojanost, svoju vjernost i svoju istinu... On je Istina jer ‘Bog je svjetlost, i tame u njemu nema nikakve’ (*I Iv 1,5*). On je ‘Ljubav’, uči apostol Ivan (*I Iv 4,8.16*), Katekizam tvrdi: “Sam Božji bitak jest Ljubav. Kad je u punini vremena poslao svoga jedinoga Sina i Duha ljubavi, Bog je otkrio svoju najnutarniju tajnu: da je sâm vječna razmjena ljubavi: Oca, Sina i Duha Svetoga, i da je nas odredio da učestvujemo u toj ljubavi” (br. 221). Katekizam tako govor o vjeri u jednoga Boga povezuje s govorom o vjeri u Presveto Trojstvo.

2. Otajstvo Presvetog Trojstva

Izlaganje Katekizma o Presvetom Trojstvu (br. 232-267) ima dva važna aspekta. Prvi je strukturalne naravi. To je pitanje, koje mjesto ovo Otajstvo ima u cjelini Katekizma. Drugi se odnosi na sâm sadržaj vjere u Presveto Trojstvo.

1. Katekizam je uvažio preporuku “Općeg katehetskog direktorija” o tome da kateheza na svim svojim stupnjevima treba voditi računa o “hijerarhiji vjerskih istina”.⁶ Ova se preporuka temelji na “Dekretu o ekumenizmu” Drugoga vatikanskog koncila, gdje se u br. 11 katoličkim teolozima, koji zajedno s rastavljenom braćom istražuju Božanska otajstva, preporuča “neka ne smetnu s uma da postoji red ili ‘hijerarhija’ istina katoličke nauke, jer je različita njihova povezanost s temeljem kršćanske vjere”. Značenje ovih kratkih preporuka crkvenih dokumenata za naš katekizam obrazložio je

⁶ SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1972, br. 43.

već spomenuti Christoph Schönborn. On prvo upozorava na negativno poimanje ovog pojma. "Hijerarhija istina" u smislu Koncila ne znači da bi se vjeru moglo reducirati na nekoliko sržnih izjava, a ostalo zanemariti. Isto tako ona ne znači da bi postojale "sigurne" i "manje sigurne" istine vjere. "'Hijerarhija istina' znači štoviše organski strukturalni princip, koji se ne smije zamijeniti sa stupnjevima sigurnosti. 'Hijerarhija istina' znači, da su različite istine vjere poredane oko središta, oko središnje točke i na nju upućene, ali to ne znači, da bi istine koje ne stoje u središtu stoga bile manje istinite".⁷ Ta središnja točka vjere je Presveto Trojstvo. Katekizam to izlaže u sažetom obliku: "Otajstvo Presvetog Trojstva središnje je otajstvo kršćanske vjere i života. To je tajna Boga u sebi samome. Tu je dakle izvor sviju drugih vjerskih otajstava, svjetlo koje ih osvjetljuje. To je najtemeljniji i najbitniji nauk u 'redu vjerskih istina'" (br. 234). Cijeli je Katekizam stoga trinitarno izgrađen. Trinitarna dimenzija je, naglašava dalje Schönborn, "sveukupna perspektiva Katekizam, jer ona stoji u središtu kršćanske vjere".⁸ U središtu govora o vjeri i životu kršćanina stoji njegovo životno zajedništvo s Presvetim Trojstvom: "Posljednja je svrha svekolike božanske ekonomije ulazak stvorenja u savršeno jedinstvo Blažene Trojice. Ali već sada smo pozvani da budemo stan Presvete Trojice" (br. 260). Spomenimo još da Schönborn navodi kako je Karl Rahner još pedesetih godina upozoravao da su katolička teologija i duhovnost zaboravile trinitarnu dimenziju. Ovaj novi katekizam, zaključuje Schönborn, "može doprinijeti tome, da se katolički nauk i propovijed opet usredotoče oko 'hijerarhije istina'".⁹ Tome se sigurno može nadodati i želja da se to dogodi i na području kateheze.

2. Nakon što smo pokazali središnje mjesto Presvetog Trojstva u pokladu vjere i naznačili trinitarnu perspektivu izlaganja Katekizma dolazimo do pitanja kako Katekizam izlaže Otajstvo Presvetog Trojstva. On to čini u tri koraka: pokazuje kako se Otajstvo Presvetog Trojstva objavilo (a), kako je Crkva izrazila vjersko učenje o tajni (b) i ostvarenje "dobrohotnog nauma" Božjeg (c).

a) Isus nam je objavio da je Bog Otac i to u nečuvnom smislu. On, naime, nije otac samo kao Stvoritelj. On je vječno Otac u odnosu prema svom jedinorođenom Sinu. A Sin je opet sin samo u odnosu prema Ocu. Zato apostoli, prema svjedočanstvu Novoga zavjeta, "ispovijedaju Isusa kao 'Riječ koja bijaše u početku kod Boga i koja je Bog' (Iv 1,1), kao 'sliku nevidljivog Boga' (Kol 1,15), kao 'odsajj Slave i otisak Bića njegova' (Heb 1,3)" (br. 241).

Isus je prije svoga Vazma najavio "odašiljanje 'drugoga Paraklita' (Tješitelja - Branitelja), Duha Svetoga", koji će sada "biti uz učenike i u njima, da ih poučava i uvodi 'u svu istinu' (Iv 16,13). Tako je Duh Sveti objavljen kao još jedna božanska osoba u odnosu prema Isusu i prema Ocu" (br. 243). Odašiljanje osobe Duha nakon Isusove proslave otkriva otajstvo Svete Trojice u punini.

b) Prva je Crkva svoju vjeru u Presveto Trojstvo izražavala kratkim izričajima. Jedan takav izričaj je pozdrav preuzet u liturgiji: "Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama" (2 Kor 13,13). Tokom vremena Crkva je nastojala da dublje pronikne u otajstvo Presvetoga Trojstva i da ga izrazi na prikladan način. To je bio dugotrajan proces. Na Nicejskom koncilu Crkva je ispovjedila da je Sin "istobitan s Ocem" tj. jedan jedincati Bog s njime. Na Carigradskom koncilu formulirala je svoju vjeru o jednakosti Duha Svetoga s Ocem i Sinom riječima: Duh Sveti se "s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi".

Značenje dogme Presvetog Trojstva naš Katekizam sažimlje u tri kratke tvrdnje: - "Trojstvo je jedno. Ne ispovjedamo tri boga, nego jednoga jedinog Boga u trima osobama: 'istobitno Trojstvo'" (br. 253).

Značenje dogme Presvetog Trojstva naš Katekizam sažimlje u tri kratke tvrdnje: - "Trojstvo je jedno. Ne ispovjedamo tri boga, nego jednoga jedinog Boga u trima osobama: 'istobitno Trojstvo'" (br. 253).

⁷ Christoph SCHÖNBORN, *Der Katechismus der katholischen Kirche - Leitgedanken und Hauptthemen*, u: Joseph RATZINGER - Christoph SCHÖNBORN, *nav. dj.*, str. 35-58, ovdje str. 40.

⁸ *Isto*, 41.

⁹ *Isto*, 43.

- "Božanske su Osobe zbiljski među sobom različite" (br. 254). One se među sobom "razlikuju po svojim izvornim odnošajima; po tome što 'Otac rađa, Sin biva rođen, a Duh Sveti ishodi'. Božansko jedinstvo je trojstveno (trojično)" (br. 254).

- "Božanske su Osobe jedne prema drugima u suodnosu" (br. 255). Zbiljska različitost među njima, "jer ne razdjeljuje božansko jedinstvo, sastoji se jedino u odnošajima jedne osobe prema drugima: 'Po odnošajnim osobnim imenima, Otac je u odnosu prema Sinu, Sin prema Ocu, Duh Sveti prema obojici. I premda se po tim odnosima kaže da su tri osobe, ipak vjerujemo da im je narav ili suština jedna" (br. 255).

Navedene tvrdnje Katekizam potkrjepuje velikim brojem citata više sabora, dajući uz njih veoma malo tumačenja.

c) Objavom Presvetog Trojstva Bog je u odnosu na čovječanstvo ostvario svoj "dobrohotni naum" stvaranja, otkupljenja i posvećenja" (br. 235). Ostvarenje tog nauma je zajedničko djelo triju božanskih Osoba. "Jer kao što Trojstvo ima samo jednu te istu narav, tako ima jedno te isto djelovanje... Ipak svaka božanska Osoba izvršuje zajedničko djelo prema svom osobnom svojstvu. Zato Crkva, prema Novom zavjetu, ispovijeda 'jednoga Boga Oca od kojega je sve, jednoga Gospodina Isusa Krista po kojemu je sve, jednoga Duha Svetoga u kojemu je sve'" (br. 258). Stoga je Otac Stvoritelj, Isus Otkupitelj, a Duh Sveti Posvetitelj.

3. Otac Svemogućí

U Vjeronanju se od svih božanskih svojstava spominje samo Božja svemoć. Katekizam pokazuje opseg njenog značenja (br. 268-278) ističući da je Božja svemoć "sveopća", da je "u ljubavi" i da je "tajanstvena" (br. 268).

Božja svemoć je sveopća. Bog je svemoguć 'na nebu i na zemlji' "zato što ih je on stvorio"; Gospodar je svemira jer "mu je postavio red koji mu je posvema podložan i raspoloživ"; Gospodar je povijesti - "po svojoj volji potiče i ravna događajima" (br. 269).

Bog u svojoj svemoći, kao Otac Svemogućí, ne potiskuje i ne tlači čovjeka, jer njegova je svemoć u ljubavi. "Njegovo se očinstvo i njegova moć međusobno osvjetljaju. svoju očinsku svemoć pokazuje na način kako se brine za naše potrebe: darom posinovljenja ('I bit ću vam otac, i vi ćete mi biti sinovi i kćeri, veli Gospodin Svemogućí', 2 Kor 6,18) i svojim neizmjernim milosrđem, jer on svoju moć pokazuje u najvišoj mjeri slobodno praštajući grijeh" (br. 270). To je veoma sugestivno izrečeno citatom jedne zborne molitve u tekstu "Ukratko": "Bože, ti svoju svemoć očituješ ponajviše praštanjem i milosrđem" (br. 277).

U govoru o trećoj osobitosti Božje svemoći, o njenoj tajanstvenosti, Katekizam prvi put postavlja pitanje o zlu i patnji. Kad se naime, ističe Katekizam, čovjeku može činiti da je Bog odsutan i nesposoban da spriječi zlo. Ovo iskustvo može vjeru u Boga Oca Svemogućega staviti u iskušenje. Katekizam ovdje govori o tajni prividne Božje nemoći ističući da se Božja svemoć očituje "u slabosti" (2 Kor 12,9) i time nosi karakter tajanstvenosti: Bog Otac je naime "svoju Svemoć na najtajanstveniji način objavio u dobrovoljnom poniženju i Uskrsnuću svoga Sina i time je pobijedio zlo. Zato je raspeti Krist 'Božja sila i Božja mudrost; jer ludo Božje mudrije je od ljudi, i slabo Božje jače je od ljudi' (1 Kor 1,24-25)" (br. 272).

II. BOG - STVORITELJ NEBA I ZEMLJE

Drugi dio govori, u cjelini gledajući, o Bogu Stvoritelju i stvaranju. Izložiti ćemo ga u četiri koraka: Bog Stvoritelj, stvaranje neba i zemlje, odnosno anđela i vidljivog svijeta, te stvaranje čovjeka kao vrhunca Božjeg stvarateljskog djela i na kraju pitanje o porijeklu zla u svijetu.

1. Bog Stvoritelj

Na samom početku izlaganja o Bogu Stvoritelju (br. 279-324) Katekizam ističe usmjerenost stvaranja prema povijesti spasenja i njihovu međusobnu povezanost. "Stvaranje je temelj 'svih spasenjskih nau-

ma Božjih', 'početak povijesti spasenja', koje doseže vrhunac u Kristu" (br. 280), Gledano u suprotnom smjeru, reći će se da Kristovo otajstvo baca odlučujuće svjetlo na tajnu stvaranja "otkrivajući svrhu zbog koje je" Bog stvorio nebo i zemlju: "od početka Bog je imao u nakani slavu novog stvorenja u Kristu" (br. 280).

Iz navedenog teološkog obzora proizlazi očita važnost kateheze o stvaranju. Katekizam će to izričito naglasiti. "Kateheza o stvaranju od temeljne je važnosti" (br. 282). Ona dotiče same osnove ljudskog i kršćanskog života; daje jasan odgovor kršćanske vjere na čovjekovo temeljno pitanje o porijeklu i svrsi života. Katekizam ovdje dotiče pitanje odnosa vjere i prirodnih znanosti i potiče njihov dijalog. Pritom ističe potrebu da se u istraživanju ne ostane samo na razini prirodoznanstvenog interesa već da se izdigne na razinu pitanja o smislu stvaranja. "Ne radi se samo o tome da se zna kada je i kako tvorno nastao svemir, ni kada se pojavio čovjek, nego radije da se otkrije koji je smisao tog porijekla: vlada li njime slučaj, slijepa kob, bezimena nužda, ili neko nadsvjetsko, razumno i dobro Biće zvano Bog" (br. 284).

Tema stvaranja je posljednjih desetljeća u katehezi bila zanemarena. Može se ustvrditi kako se danas "nanovo probudila svijest, da je kateheza o stvaranju temelj svakog daljnijeg posredovanja vjere".¹⁰

Kao glavni izvor za katehezu o tajnama "početka" - o stvaranju, padu i obećanju spasenja - Katekizam navodi prva tri poglavlja Knjige Postanka. Ujedno upozorava da ih svakako treba čitati u "Kristovu svjetlu, u jedinstvu Svetog pisma i živoj Predaji Crkve" (br. 289).

U daljnjem izlaganju Katekizam navodi još nekoliko temeljnih tvrdnji o stvaranju, koje donosimo u sažetom obliku:

- *Stvaranje je zajedničko djelo Svetoga Trojstva.* Novi zavjet otkriva da je Bog sve stvorio po vječnoj Riječi, po svojem ljubljenom Sinu. Vjera Crkve isto tako potvrđuje stvaralačko djelo Duha Svetoga: on je, po riječima Nicejsko-carigradskog vjerovanja, "životvorac" i - po himnu "Veni Creator Spiritus" - "Duh Tvorac".

- *"Svijet je stvoren na slavu Božju".* - Ove riječi, koje je Katekizam uzeo iz Prvog vatikanskog koncila, ne znače da bi Bog stvaranjem svijeta želi uvećati svoju slavu. Jer "slava je Božja u tome da se ostvari očitovanje i priopćavanje njegove dobrote, radi kojih je svijet stvoren" (br. 294). Slava Boga je očitovanje njegove ljubavi u spasavanju čovjeka.

- *Stvaranje je Otajstvo.* - Bog stvara svijet mudrošću i ljubavlju. Stvara "iz ničega". To znači da Bog nije uvjetovan ničim izvan sebe. Stvaranje nije ni neko nužno proizlaženje (emanacija) iz božanske suštine. Bog stvara iz svoje slobodne ljubavi. Svijet stvoren od Boga je uređeni dobar svijet. Bog nadilazi svoje stvorenje, ali je u njemu i prisutan; on stvorenje uzdržava i njime ravna.

- *Bog vodi svoje stvorenje prema savršenstvu - Providnost Božja.* Katekizam dalje razvija gore naznačenu temu o povezanosti stvaranja i povijesti spasenja. Stvorenje, koje ima svoju vlastitu dobrotu i savršenost, iz Stvoriteljevih ruku nije izašlo posve završeno. "Stvoreno je kao nešto 'na putu' ('in statu viae') prema nekom konačnom savršenstvu za koje ga je Bog odredio i koje još treba dostići. Raspored (plan) po kojem Bog vodi svoje stvorenje prema tom savršenstvu, zovemo Božjom providnošću" (Br. 302). Bog u svijetu djeluje stalno.

U odnosu na Božju providnost Katekizam opet postavlja pitanje o zlu: zašto ono postoji? Odgovor na to, ističe Katekizam, treba tražiti u cjelini kršćanske vjere. Zbog njegove sugestivnosti navodimo ovaj odgovor u potpunosti: "dobrota stvorenja, drama grijeha, strpljiva Božja ljubav koja dolazi ususret čovjeku svojim savezima, otkupiteljskim Utjelovljenjem Sina Božjega, darom Duha, okupljanjem Crkve, snagom sakramenata, pozivom u blaženi život, na koji su slobodni stvorovi pozvani da ga prihvate, ali koji, po nekoj strašnoj tajni, mogu i otkloniti. *Nema nijednog dijela kršćanske*

¹⁰ Christoph SCHNBORN, *Kurze Einführung in die vier Teile des Katechismus*, u: Joseph RATZINGER - Christoph SCHÖNBORN, *nav. dj.*, str. 59-94, ovdje str. 68.

poruke koji nije, pod nekim vidom, odgovor na problem zla” (br. 309).

U svom razmišljanju o tome zašto Bog nije stvorio svijet u kojem ne bi bilo zla, a što je on svojom beskrajnom moći mogao, Katekizam navodi zanimljiv odgovor. Bog poštuje slobodu svojih stvorenja. Po njihovu grijehu u svijet je ušlo moralno zlo. Bog nije ni na kakav način uzrok toga moralnog zla. No poštujući slobodu svoga stvorenja, dopušta ga i tajnovito zna iz njega izvući dobro. Iz odbacivanja i ubojstva Božjeg Sina, prouzrokovana grijesima svih ljudi, Bog je izveo najveće dobro - Kristovu proslavu i naše otkupljenje. Zlo time ipak ne postaje dobro.

2. Nebo i zemlja

Nakon izlaganja o Bogu Stvoritelju Katekizam prelazi na izlaganje o stvaranju. On polazi od izreke “Apostolskog vjerovanja” da je Bog stvoritelj “neba i zemlje”. Njegovo značenje tumači u biblijskom smislu: on označuje sve što postoji, cjelokupno stvorenje. U njemu Katekizam, naslanjajući se na “Nicejsko-carigradsko vjerovanje”, koje izraz “nebo i zemlja” tumači izrazom “vidljivo i nevidljivo”, vidi duhovno i tjelesno stvorenje. Stoga najprije govori o anđelima kao duhovnom svijetu te potom o zemaljskom svijetu. Odvojeno od toga govorit će čovjeku, sastavljenom “od obojega, duha i tijela” (br. 327), koji je “vrhunac Božjega stvarateljskog djela” (br. 343).

a) Anđeli

Povezano s već navedenom tvrdnjom Katekizma o potrebi veće afirmacije i jačeg vrednovanja kateheze o stvaranju, dolazi ovdje do uočljiva naglašavanja opstojnosti i značenja anđela (br. 328-336).

Katekizam označava postojanje anđela “vjerskom istinom” posvjedočenom Svetim pismom i Predajom (br. 328). Bog ih je stvorio “ni od čega” (br. 327); oni su “osobna i besmrtna stvorenja” (br. 330), “sluge i vjesnici Božji” (br. 329).

Katekizam posebno naglašava odnos anđela prema misteriju Isusa Krista, koji je “središte anđeoskog svijeta” (br. 331) i to s dva razloga. Prvo jer su anđeli “stvorenji po

njemu i za njega” i drugo, jer ih on “čini glasnicima svoga spasiteljskog nauma” (br. 331; usp. 332, 333). Sličnu tvrdnju nalazimo i u odnosu na Crkvu: “Isto tako cio crkveni život uživa tajnovitu i moćnu anđeosku pomoć” (br. 334).

S obzirom na ove izričite i naoko jake tvrdnje treba u katehezi sačuvati razboritost i umjerenost. Ovdje želimo, naslanjajući se na vrlo vrijedne sugestije, koje u komentaru uz talijanski prijevod Katekizma daje Angelo Amato,¹¹ dati nekoliko sugestija.

Postoje dvije teološke motivacije koje sugeriraju “izvjesnu marginalizaciju anđela”.¹² Prva je, već ranije izložena, “hijerarhija istina”. Na poticaj Katekizma u katehezi će se značenju anđela posvetiti veća pažnja nego do sada, no prema navedenom principu o “hijerarhiji istina” znano je, da svijet anđela ne spada u središte nego na periferiju kršćanske vjere.¹³ U tom smislu treba mu dati primjereno mjesto u cjelini poklada vjere. Druga motivacija je teološka revalorizacija Marijine posredničke funkcije, “koja je izgleda potpuno nadomjestila prisutnost anđela, koja je također zaštitnička i blagodatna”.¹⁴

U obnovljenoj katehezi treba nadalje voditi brigu o kulturnom ambijentu u kojem se katehizira. Određene današnje kulture, obilježene sekularizacijom i skepticizmom u odnosu prema religioznim vrednotama, imaju teškoće u prihvaćanju anđeoskog svijeta. Valja imati na pameti i one koji anđele

¹¹ Angelo AMATO, *Il cielo e la terra*, u: Rino FISICHELLA (ured.), *Catechismo della Chiesa Cattolica. Testo integrale e commento teologico*, Casale Monferrato, Edizioni Piemme, 1993, str. 685-689.

¹² *Isto*, str. 688.

¹³ I sâm Christoph SCHÖNBORN kaže da nauk o anđelima “sigurno ne spada u centar hijerarhije istina”, no da ipak to “ne znači da je on manje istinit, već da je usredotočen na središte vjere” (ISTI, *Das theologische Profil des neuen Katechismus*, u: Klaus M. BECKER - Jürgen EBERLE (ured.): *Der neue Katechismus der katholischen Kirche. Zugänge*, St. Ottilien, EOS-Verlag 1993, str. 145-166, ovdje 152). *Usp. Katholischer Erwachsenen-Katechismus*, str. 112).

¹⁴ Angelo AMATO, *Nav. članak*, str. 688.

ne smatraju realnošću nego tek simbolom preko kojeg se izražava Božja akcija ili njegova riječ u ovom našem svijetu.

S druge strane, treba istaknuti da primjerena kateheza o anđelima može probuditi novo zanimanje za svijet anđela. Povratak značenja svetoga i pritisnutost današnjeg čovjeka njegovom vlastitom imanencijom mogu buditi "obnovljenu raspoloživost za metafiziku, transcendenciju i stoga za svijet anđela".¹⁵

b) Vidljivi svijet

Katekizam započinje tvrdnjom, da je Bog vidljivi svijet stvorio "u svemu njegovu bogatstvu, raznolikosti i redu" (br. 337), i iz nje postupno izvodi temeljne izjave vjere o stvorenju. S pravom se može reći da Katekizam ovdje (br. 337-349) iznosi "veličanstvenu teologiju zemaljskih stvarnosti"¹⁶ koju će kateheza trebati izlagati u ovo vrijeme buđenja ekološke svijesti. Donosimo je kratko, u natuknicama: Sva vidljiva stvarnost duguje svoje postojanje Bogu Stvoritelju; Svako stvorenje ima vlastitu dobrotu i savršenost; Stvorovi su međusobno ovisni i komplementarni; Svemir ima svoju ljepotu, koja odražava beskonačnu ljepotu Stvoritelja; Među stvorenjima postoji stupnjevitost u kojoj čovjek čini vrhunac; Među svim stvorenjima postoji solidarnost jer sva potječu od istog Stvoritelja i jer su sva određena za njegovu slavu (Katekizam ovo posljednje ilustrira "Hvalospjevom stvorenju" sv. Franje Asiškog, br. 344).

Kao vrhunac ove teologije zemaljskih vrednota dolazi povezivanje stvaranja i Kristovog otkupiteljskog djela, misao koju smo već istaknuli govoreći o Stvoritelju i o Providnosti. Od Šabata, kojim završava stvaranje i čiji je smisao čašćenje i klanjanje Bogu, Katekizam prelazi na osmi dan, dan Kristova uskrsnuća, kojim započinje novo stvaranje. "Prvom je stvaranju smisao i vrhunac u novom stvaranju u Kristu, čiji sjaj nadvisuje ono prvo" (br. 349).

3. Čovjek - vrhunac Božjega stvarateljskog djela

Nakon govora o stvaranju anđela i vidljivog svijeta Katekizam govori o stvaranju

čovjeka, koji zauzima "jedinствeno mjesto u stvorenju" (br. 355) i koji je "vrhunac Božjega stvarateljskog djela" (br. 343). Ovdje susrećemo osnove jedne kršćanske antropologije (br. 355-384), razvijene u četiri dijela: Čovjek je stvoren na "sliku Božju" (1); U sebi objedinjuje duhovni i tvarni svijet (2); Stvoren je kao muško i žensko (3); Bog ga je utemeljio u svom prijeteljstvu (4).

1. U tumačenju biblijske tvrdnje, da je čovjek stvoren "na sliku Božju" (Post 1,27), Katekizam se oslanja na Drugi vaticanski koncil, na konstituciju "Gaudium et spes" (=GS). Biti stvoren na sliku Božju znači, dakle, da čovjek ima sposobnost upoznati i ljubiti svoga Stvoritelja (GS, 12). Čovjek je jedini stvor kojem je Bog to podario (*usp.* GS, 24). Čovjek je "jedinii pozvan da spoznajom i ljubavlju dijeli Božji život" (br. 356). Ta stvarnost, da je na sliku Božju, da može spoznati i ljubiti Boga, daje čovjeku kao pojedincu dostojanstvo osobe: "on nije tek nešto, nego netko" (br. 357). Ovo kratko, aforističko razlaganje o čovjeku Katekizam će u br. 359 zaokružiti jedinom, doista sržnom tvrdnjom iz GS 22: "Zaista, samo u tajni utjelovljene Riječi rasvjetljuje se istinski čovjekova tajna."

2. Katekizam želi posebno istaknuti *jedinstvo čovjeka*. On je biće "u isti mah tjelesno i duhovno" (br. 362); on je "jedinstvo duše i tijela... Duh i tvar u čovjeku nisu dvije združene naravi, nego njihova povezanost tvori jednu jedinu narav" (br. 365).

3. Čovjek je stvoren kao "muško i žensko". Bog je htio jednakost i različitost: "s jedne strane, u savršenoj jednakosti, ukoliko su ljudske osobe, a s druge strane svako u svom bitku kao muško i žensko... Svojim 'biti muško' i 'biti žensko' odražavaju Stvoriteljevu mudrost i dobrotu" (br. 369). Polazeći od Knjige Postanka, Katekizam tvrdi: "Budući da su stvoreni *zajedno*, Bog hoće da muž i žena budu jedno za drugo" (br. 371). Stvarajući ih da budu "jedno za drugo" Bog nije muža i ženu "načinio

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

'napola' ili 'nepotpune'; stvorio ih je za osobno zajedništvo u kojem jedno može biti 'pomoć' drugome, jer su u isti mah kao osobe jednaki ('kost od mojih kostiju'), a kao muško i žensko nadopunjuju se" (br. 372).

4. U zadnjem dijelu govora o stvaranju čovjeka, s naslovom "Čovjek u Raju", postiže se vrhunac. Temeljna je stvarnost ovoga da su naši praroditelji Adam i Eva, gledajući starozavjetne biblijske izvještaje u svjetlu Novoga zavjeta i Predaje, bili postavljeni "u stanje 'svetosti i izvorne pravednosti'" (br. 375). Temeljno je bilo to, da je čovjek bio u osobitom odnosu prema Bogu; bio je "postavljen u prijateljstvo sa svojim Stvoriteljem" (br. 374). Iz te harmonije u odnosu prema Bogu proizašao je i osobit sklad čovjeka prema samom sebi i prema stvorenju oko njega. "Ižarivanjem te milosti sva su područja ljudskog života bila uzdignuta" (br. 376). Tako se "vladanje" svijetom, što ga je Bog od početka predao čovjeku, ostvarivalo ponajprije u "samom čovjeku kao *vladanje sobom*" (br. 377). Čovjek je u svom biću bio sređen jer je bio slobodan od trostruke požude. Grijehom praroditelja čovjek će izgubiti sva ta dobra. Time dolazimo na kraj našeg izlaganja.

4. Čovjekov pad - porijeklo zla

Treći put u okviru naše teme Katekizam dolazi do pitanja porijekla zla u svijetu (br. 385-421). Uz postavljeno pitanje Katekizam navodi i riječi sv. Augustina: "Tražio sam odakle zlo i nisam našao rješenje" (br. 385). Njima kao da želi čitatelju posvijestiti o kako se teškom pitanju radi. Traganje za rješenjem moguće je jedino, upozorava Katekizam, "držeći uperen pogled naše vjere u onoga koji je jedini pobjednik zla" (br. 385).

Na početku Katekizam želi upozoriti na činjenicu postojanja grijeha u svijetu. Želi se usprotiviti pokušajima brisanja grijeha iz svijesti ljudi i upozorava na takve pokušaje (br. 387). Sigurno je da i kateheza u svome prvom koraku mora posvetiti pažnju ovom fenomenu. Kao temelj tumačenja istočnog grijeha Katekizam uzima izvještaj iz Knjige Postanka (gl. 3). Napominje da taj biblijski tekst upotrebljava "slikovit govor", ali da

izlaže "pradogađaj, nešto što se dogodilo *u početku ljudske povijesti*" (br. 390). Katekizam posebno ističe da je to bitna vjerska istina i da se ne smije potiskivati i prešućivati jer "se ne može dirnuti u objavu o istočnom grijehu, a da se ne ugrozi Kristovo otajstvo" (br. 389).

Okvir tumačenja suštine istočnoga grijeha je ono prvotno čovjekovo stanje nakon stvaranja, kad je bio stavljen u prijateljski odnos prema Bogu. Čovjek, kao duhovno stvorenje, može živjeti to prijateljstvo samo ako se "slobodno podredi Bogu... Čovjek ovisi o Stvoritelju: podvrgnut je stvorenjskim zakonima i moralnim pravilima koja ravnaju uporabom slobode" (br. 396). Napastovan od đavla, pustio je "da mu u srcu zamre povjerenje prema Stvoritelju i zlorabeći slobodu, *nije poslušao zapovijed Božju*" (br. 397). To je, dakle, bio čovjekov grijeh. U njemu je "sam sebe *pretpostavio* Bogu, a time je prezreo Boga: izabrao je sebe nasuprot Boga, protiv zahtjeva svog položaja kao stvorenja, a otud i protiv svog vlastitog dobra" (br. 398). Bit je tog grijeha u zlorabi čovjekove slobode. Njegova je posljedica bila da su Adam i Eva smjesta izgubili milost izvorne svetosti: "Time je razoren sklad" koji je do tada u njima vladao; "slomljeno je gospodstvo duhovnih moći duše nad tijelom... Sklad sa stvorenjem narušen je... *Smrt ulazi u povijest čovječanstva*" (br. 400).

Pozivajući se na sv. Pavla, Katekizam ističe da Adamov grijeh ima posljedice za čitavo čovječanstvo. "Neposluhom jednog svi su postali grješnici" (*Rim 5,19*). To teško pitanje, kako je Adamov grijeh postao grijehom svih njegovih potomaka, Katekizam tumači mišlju sv. Tome. Po njemu je cio ljudski rod u Adamu "kao jedno tijelo jednoga čovjeka" (br. 404). Tako su svi ljudi, po tom jedinstvu ljudskog roda u Adamu, zahvaćeni njegovim grijehom. On je izvornu svetost i pravednost primio od Boga ne samo za sebe već i za sav ljudski rod. Zato je njegov prekršaj njegov *osobni grijeh*. Taj grijeh "zarazuje svu ljudsku narav koju će oni prenijeti *u palom stanju*. To je grijeh koji će se svemu čovječanstvu prenositi razmnožavanjem, to jest

prenošenjem ljudske naravi lišene izvorne svetosti i pravednosti” (br. 404). Stoga je istočni grijeh za nas ljude “grijeh” na analogan način, “to je grijeh ‘naslijeđen’ a ne ‘počinjen’, to je stanje a ne čin” (br. 404); on ni u kojem Adamovom potomku nema biljeg osobne krivnje. Katekizam će, i pored ovog tumačenja, reći da je prenošenje istog grijeha tajna “koju ne možemo potpuno shvatiti” (br. 404).

Važno je voditi brigu o čovjekovom stanju. Kao posljedicu istočnog grijeha, on ima “ranjenu i zlu sklonu narav” te ako se to nema na pameti, može uzrokovati “teške zablude na području odgoja, politike, društvenog djelovanja i morala” (br. 407).

Nakon grijeha Bog čovjeka ne napušta. Bog ga poziva. Na tajnovit mu način, već kroz Stari zavjet, objavljuje pobjedu nad zlom i dizanje iz njegovog pada. Isus, “Novi Adam”, “svojom poslušnošću do ‘smrti na križu’ (Fil 2,8) preobilno ispravlja Adamov neposluh” (br. 411). On će čovjeku podariti i veća dobra nego što ih je čovjek po Adamu izgubio: “Ali gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost” (Rim 5,20).

ZAKLJUČAK

Kao zaključak želimo iznijeti nekoliko zapažanja i ocjena obrađenog dijela Katekizma.

1. Izlaganje je pokazalo, da Katekizam prvotnu pažnju posvećuje sadržajnoj strani kateheze. Svaku temu nastoji iznijeti u njenoj cjelovitosti, upozoriti na važne poj-

move i termine. Na nekim mjestima skreće pažnju na zanemarivanje pojedinih tema, npr. kateheze o stvaranju. Katekizam donosi mnogo citata iz biblijske, otačke, liturgijske, koncilske, učiteljske i svetačke baštine. Pritom obično ne ulazi u opširnija tumačenja ni njihovog sadržaja ni povijesnog konteksta. Ako to već čini, onda je to kratko, skoro aforistički, npr. kod Otajstva Presvetog Trojstva. No vrijednost tih citata je značajna. Oni otkrivaju bogatstvo sveukupne kršćanske baštine, pozivajući na daljnji studij. Iz tih se citata bez sumnje mogu razviti pojedini elementi kateheze.

2. U izlaganju Katekizma može se prepoznati želja za stvaranjem okvira zajedničkog govora u katehezi, kako je to izričito rečeno na početku tumačenja Vjerovanja: “Zajedništvu u vjeri potreban je zajednički vjerski govor, obvezatan za sve i objedinjujući u istom ispovijedanju vjere” (br. 185).

3. Posebno je značajna činjenica, da je Katekizam, u smislu principa o “hijerarhiji istina”, istaknuo Otajstvo Presvetog Trojstva kao središte poklada vjere i da je u tom smislu svom izlaganju dao trinitarnu strukturu.

4. Katekizam posebno ističe usmjerenost stvaranja prema povijesti spasenja i tako ostvaruje jedinstvo u prikazu Božjeg djelovanja.

5. Na kraju se može reći da je Katekizam Katoličke crkve za katehete knjiga-priručnik koji u svom radu trebaju imati “pri ruci”. Jer, kako je već istaknuto u uvodnom dijelu, ovaj Katekizam želi biti ponajprije “kateheza za katehete”.